

КОНКУРЕНТНОСТ ПРИДЕВА И ПРИЛОГА КАО ДОПУНЕ

ГЛАГОЛУ ИЗГЛЕДАТИ*

Александра Јовановић**

Институт за српски језик САНУ, Београд

Резиме: Тема рада јесте конкурентност употребе придева и прилога као допуне глаголу *изгледати*, а циљ – да укажемо на оне нијансе које са собом носи употреба сваког од конкурената. Истраживање је корпусно засновано. Основни корпус чине примери са глаголом *изгледати* у којима овај глагол захтева допуну у виду придевске одн. прилошке јединице, док контролни корпус чине примери са глаголом *звучати* и његовом допуном у виду придевске и прилошке јединице. Теоријски оквир налазимо у постулатима когнитивне лингвистике, тј. у теорији домена И. Свитсер (*Sweetser* 1990).

Кључне речи: глагол, допуна, придев, прилог, синтакса, семантика, когнитивна лингвистика, српски језик.

Abstract: This paper considers the competitiveness of the use of adjective and adverb as a complement to the verb *izgledati*; the aim is to research what is the difference between construction *izgledati*+adj. and *izgledati*+adv. The research is corpus based. The basic corpus consists of examples with the verb *izgledati* and its complement (adj. or adv.); control corpus contains cases with the verb *zvučati* and its complement (adj. or adv.). The theoretical framework is based on the postulates of cognitive linguistics (domain theory of E. Sweetser (*Sweetser* 1990)).

Keywords: verb, complement, adjective, adverb, syntax, semantics, cognitive linguistics, Serbian language.

1. Увод

1.1. Предмет овог рада јесте конкурентност употребе придева и прилога као допуне глаголу *изгледати*. Тежимо да укажемо на оне нијансе значења које са собом носи

---

* Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

** aleksandra.jovanovic@isj.sanu.ac.rs

употреба придева одн. прилога. Истраживање ће бити, пре свега, базирано на корпусу: основни корпус чине примери са глаголом *изгледати* у којима овај глагол захтева допуну у виду придевске одн. прилошке јединице, а контролни корпус примери са глаголом *звучати* и његовом допуном у виду придевске и прилошке јединице. Сви примери (укупно 500) ексцерпирани су из електронског *Корпуса савременог српског језика* (ЕК).

1.2. Предложеној теми посебну пажњу посвећује пројекат *Yugoslav Serbo-Croatian-English Contrastive Project. Reports* (Riđanović 1970, Riđanović 1971), чија је сврха методичко-апликативне природе. Тако, М. Риђановић (Riđanović 1970, Riđanović 1971) и В. Ивир (Ivir 1970, Ivir 1971), кроз међусобну дискусију, разматрају конкурентност допуна глаголима *изгледати* и *осећати се*, који се у енгл. језику могу допунити само придевом, а у српскохрватском и придевом и прилогом. Аутори промишљају начине на које би се ова проблематика представила онима који уче енгл. језик, а притом се дотичу и разлика које проистичу из употребе придева одн. прилога. Другачији приступ овој проблематици проналазимо у раду Д. Алексића (Aleksiћ 2016): аутор помоћу колокацијске анализе разматра глаголе *ос(ј)етити се / ос(ј)ећати се* и њихове допуне у виду придева одн. прилога. М. Ивић (Iviћ 1979: 12), З. Дероси (Derossi 1971: 28) и Р. Драгићевић (Dragiћевић 2011: 388) такође говоре о конкурентности придева и прилога – али анализирајући конструкције несемикопулативног типа. М. Ивић (Iviћ 1979: 12), при томе, само узгредно помиње конструкције са глаголом *изгледати*. Детаљније о поменутих радовима говорићемо ниже.

1.3. Теоријски оквир налазимо у постулатима когнитивне лингвистике, тачније у проучавањима И. Свитсер (Sweetser 1990), која је посебну пажњу посветила управо глаголима визуелне перцепције. Ауторка наводи два домена у којима се могу реализовати глаголи визуелне перцепције: (1) визуелни домен (*vision*) и (2) интелектуални домен (*intellectual mental domain*). Везу између ова два домена (а не нпр. аудитивног и интелектуалног), између осталог, Свитсер објашњава тиме што чуло вида има могућност фокусирања на посебно одабране надражаје и тиме што је оно примарни инструмент за прикупљање података из спољног света (*idem*: 38–39). Чини нам се да управо ово утиче на одабир једног од конкурената: ако се глагол *изгледати* реализује у визуелном домену, употребиће се прилог; ако се употреби у интелектуалном домену – придев. Ову хипотезу проверићемо анализом примера ексцерпираних са ЕК.

2. Анализа

2.1. Прикупљањем примера за анализу запазили смо да је употреба оба конкурента (и придева и прилога) једнако фреквентна. Овај налаз нас је испрва зачудио – с обзиром на то да је матерњим говорницима српског језика које смо анкетирали¹ конструкција са придевом звучала у најмању руку „чудно”, па чак и „неприхватљиво”. Међутим, како је већина ексцерпираних примера из књижевноуметничког стила, једнака фреквентност оба конкурента не сме чудити, и то из следећих разлога. Прво, јер писац користи и најтање семантичке нијансе како би што сликовитије обојио садржај који описује или приповеда – што „оправдава” једнаку употребу и прилога и придева. Друго, јер писац посеже за оним што је необичније, маркираније – а у овом случају је то придевска јединица – како би експресивније исказао уметнички садржај. Проблем при нашој анализи управо је био други наведени разлог: стилски потенцијал конструкције са придевом у већини случаја надвладава семантички; стога, морали смо водити рачуна да нас ово не одведе кривим путем. У наставку наводимо налазе, које треба схватити првенствено као опште тенденције, јер обухватају само најтипичније случајеве.

2.2. У примерима у којима се употребљава придевска јединица као допуна глаголу *изгледати*, та је придевска јединица типично лексема која се односи на неку апстрактну особину, (дуго) трајну² по својој природи, исп. пр. (1–2). Као таква, она није чулно опипљива, него је инференцијалне природе, тј. о њој закључујемо на основу изгледа, говора, понашања онога коме је приписујемо. Конструкције овог типа припадају интелектуалном домену, речено појмовно-терминолошким апаратом Свитсерове (Sweetser 1990).

- (1) Фабрис се нађе поред неког подофицира, који је изгледао врло **добродушан**³. (ЕК)
- (2) Живот нам је изгледао **испразан и досадан**. Присећали смо се срећних дана детињства. (ЕК)

¹ Анкетирали смо, помоћу *Google* упитника, 34 испитаника. Упитник се састојао из 8 ситуација са глаголом *изгледати*, у којима проверавамо конкурентност придевске / прилошке јединице.

² Д. Алексић (2016: 602) констатује да придев означава разлику у особини, а прилог разлику у стању. Особине су релативно трајне и независне су од свести, док су стања пролазнија, а много ближа свести.

³ Болдом истичемо само центар придевске или прилошке синтагме.

Супротно, уз глагол *изгледати* типично се јављају прилошке јединице онда када треба означити актуелно, тренутно стање у ком се налази субјекатски појам, за које се везује одређена физиолошка реакција – доступна чулима (за пр. (3) то је нпр. ’зевање’, ’склапање очију’ и сл.).⁴ Гледано из творбеног аспекта, то су углавном прилози који су настали од попридевљених трпних придева. Овде, стога, можемо говорити о реализовању значења глагола *изгледати* у визуелном домену. Исп. пр. (3–4).

(3) Свештеник који га је дочекао на вратима изгледао је **поспано**. (ЕК)

(4) Трећи тенисер света изгледао је **уморно** у трећем сету и није био сигуран при сервису. (ЕК)

Ово би нас водило к закључку да су у примерима (1–4) придев одн. прилог евиденцијални маркери: прилог марkira нулти степен евиденцијалности (реч је о преношењу непосредног личног искуства, у овом случају визуелног, в. нпр. Роровић 2010: 20), а придев чулно засновану инференцијалну евиденцијалност (посреди је логичко закључивање, које се темељи на чулним утисцима, в. *idem*). Љ. Поповић (Роровић 2010) говори о глаголу *изгледати* као о маркеру инференцијалне евиденцијалности у примерима попут *Неко је, изгледа, опет провалио у продавницу* – где заправо имамо глаголску алолексу са (епистемичко-)модалном вредношћу (исп. Kovacheviћ 2009, Petroviћ 2004); међутим, ауторка не разматра типове са придевском одн. прилошком јединицом као допуном. Ј. Чудомировић (Ћудомiroviћ 2015) такође говори о глаголима перцепције типа *изгледати* као о изворима инференцијалне евиденцијалности (засноване на визуелној перцепцији), али не разматра глагол *изгледати* у конструкцији са придевом, већ констатује да је тај тип конструкције типичан за глагол *чинити се* (*idem*: 39). Нама се чини да су управо у конструкцијама *изгледати*+прилог одн. *изгледати*+придев придевске одн. прилошке јединице окидачи евиденцијалности. На трагу овоме био је М. Риђановић (Riđanović 1970: 88–89) истичући да енглеска реченица *She looks nice* може значити (a) *She looks attractive*, што би се превело као *Изгледа фино* одн. (b) *She looks like nice person* – у преводу *Изгледа фина*. Аутор потом закључује да је реч о следећој семантичкој разлици: у случају (a) посреди је визуелна перцепција (visual effect), а у случају (b) општа (general perceptual effect).

⁴ И. Грицкат (1961: 72–73) запажа да се употребом прилога жели истаћи „начин на какав сад постојимо”, а не „какви смо сад”.

Евиденцијалност се на семантичком плану преплиће са епистемичком модалношћу (која се односи на исказивање степена вероватности пропозиционог садржаја): чулна опажања су варљива (с обзиром на „непоузданост” чула), док су инференције, будући логичке природе, поузданије (исп. Роровић 2010: 20). Ово би подразумевало да се пропозиција исказана конструкцијом са придевом третира као поузданија, док се она исказана прилогом сматра мање вероватном – за шта проналазимо потврде на ЕК. Погледајмо примере (5–6). У примеру (5) Елмар је изгледао болесно, али то није значило да је уистину и био болестан. Пример (6) је мало другачији: у њему се дативним референтом истиче улога доживљавача (‘некима’), из чије перспективе се процењује пропозиција – при чему доживљавач не зна да ли је субјекатски појам љутит. Као својеврсни одговор јавља се десни контекст.

- (5) Елмер је заиста изгледао **болесно**. То, наравно, још није значило да се инфицирао – већ је постало прилично тешко разликовати болесне од здравих, сви су изгледали подједнако страшно – али је начин да се истера истина постојао. (ЕК)
- (6) Некима сам вероватно изгледао **љутито**. И био сам. Љут, пометен, испуњен стрепњом због непознатог и бојазни од неуспеха. (ЕК)

О овоме је писао В. Ивир (Ivir 1970: 14–15). Он наводи реченицу (а) *Он изгледа млад*, коју на енглески језик преводи као *He looks young and, by implication, probably is* одн. реченицу (б) *Он изгледа младо*, у преводу *He looks young – the implication being that, perhaps, he is not*, те објашњава да употребом придева одн. прилога настаје једна дистинкција која се у енглеском језику не може изразити морфосинтаксички (као нпр. у српском).

2.3. Како је реч о допуни глаголу *изгледати*, прилошка и придевска јединица типично се распоређују иза глагола (пр. 1–6). Као веома фреквентно јавља се и распоређивање прилога испред глагола, док сасвим спорадично налазимо придев у овој позицији. У примерима (7–8) прилог се распоређује испред глагола и није заменљив придевом, док бисмо у примерима (3–6) прилошку јединицу лако могли трансформисати у придевску. Шта нам говори позиција придевске и прилошке јединице о њиховом семантичком потенцијалу? Прилог се пре свега односи на глаголску ситуацију (а то је визуелно опажање) – што је посебно видљиво када се нађе испред глагола; када се пак

нађе иза, његов семантички потенцијал се шири, те придобија и неке од вредности које су типичне за придевске јединице – стога је у овој позицији заменљив придевом.

- (7) Наставио је да се брије, све испочетка. Увек се двапут бријао, да би **чаробно** / ***чаробан** изгледао. (ЕК)
- (8) И тако сам ушао у неки ресторан који је доста **јефтино** / ***јефтин** изгледао и наручио крофне и кафу. (ЕК)

Придев се испред глагола може распоредити само у случајевима када је фокусиран, што је илустровано примерима (9–10). Зашто је то тако? Први разлог видимо у (семи)копулативној природи глагола *изгледати* – он је спона преко које се субјекатском појму приписује одређено својство исказано придевском јединицом, те је онда природно да придев заузме позицију иза глагола. Други пак разлог налазимо у томе што је глагол *изгледати* глагол *подизања субјекта* (исп. Moskovljević Popović 2008: 85–94, Sawicka 1977: 293). Подизање субјекта је операција која се одвија у оним случајевима када се именичка фраза која је семантички субјекат предиката допунске реченице реализује / премести на позицију субјекта више реченице (Moskovljević Popović 2008: 85) (11а–в). Управо ово померање субјекта из зависне реченице у вишу онемогућава друго померање – померање придевске јединице – изузев у случајевима када је она фокусирана (в. пр. (9)).

- (9) Како је **ужасан** изгледао онај призор! (ЕК)
- (10) Јер тај моћни импулс није ништа једноставно, он је по својој природи многоструко сложен, и то – ма како **легитиман** у целини изгледао – састављен је све из самих изопачености. (ЕК)
- (11) **а** Изгледа да је Марија веома **тужна**.

б. Марија изгледа веома **тужна**.

в. Марија је, изгледа, веома **тужна**.

Т. Ђатовић и Р. Матасовић (Ѓnjatović, Matasović 2010), разматрајући евиденцијалне стратегије у хрватском језику, дотичу се и оних синтаксичког типа – међу којима је и *подизање субјекта*. Као илустрацију наводе следеће примере:

- (12) Чини ми се да је ресторан **отворен**.

(13) Ресторан ми се чини **отворен(им)**⁵.

Аутори примећују да се интерпретација реченица (12) и (13) разликује: у првој реченици говорник не имплицира да се налази у близини ресторана, док у другој реченици постоји импликација да говорник закључује да је ресторан отворен на темељу неке врсте директне перцепције, нпр. проматра ресторан или чује госте како разговарају. Дакле, у оба случаја је употребљен придев и у оба случаја је посредни инференција; у реченици (13) та инференција је перцептивно заснована. Будући да у раду разматрамо тип конструкција са глаголом *изгледати* где долази до подизања субјекта (као у реченици (13)), за нас је важан овај налаз. Он потврђује факта на која упућују и наши примери из ЕК: када се употреби придев, реч је о перцептивно заснованој инференцији.

2.4. Да бисмо проверили закључке до којих смо дошли, поред основног корпуса служили смо се и контролним – који чине примери са глаголом *звучати* у конструкцији са придевском и прилошком јединицом. Улогу контролног корпуса видимо у следећем. Глагол *звучати*, као глагол аудитивне перцепције, ређе се него глагол *изгледати* употребљава у интелектуалном домену (исп. Sweetser 1990: 38) – стога претпостављамо да ће се глагол *звучати* ређе употребити са придевском јединицом.

Наша анализа показала је следеће. Глагол *звучати* се готово по правилу употребљава са допуном у виду прилошке јединице, која се углавном односи на план форме, тј. на „звучање” (исп. пр. 14–15).

(14) Бираним речима, на нашем језику, који је у њеном изговору **симпатично** звучао, говорила је о пријатељству два народа. (ЕК)

(15) Лаза: – Хало Хари, што се не јављаш? – звучао је обашка **усплахилено**. (ЕК)

Са допуном у виду придевске јединице овај глагол је потврђен само једним примером (16). У овом примеру не квалификује се план форме, већ план садржаја, одн. није реч о „акустичком” звучању: ’закључак’ по смислу (својој садржини) звучи ’невероватан’. Дакле, више није посредни аудитивна перцепција, већ процењивање „садржаја”, својеврсно закључивање – што је већ интелектуални домен.

(16) Међутим, др Јасмина Грозданов, главни истраживач на овом пројекту из Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, уверава

---

⁵ Проблему конкурентне употребе номинатива и инструментала у семикопулативним конструкцијама треба посветити дужну пажњу у будућим истраживањима.

нас да, ма колико звучало **невероватан**, овај закључак статистичара је тачан.
(ЕК)

Само један пронађен пример са глаголом *звучати* и његовом допуном у виду придевске јединице (исп. пр. 16) подржава нашу хипотезу да се придевска јединица употребљава када је посредни интелектуални домен, односно (индиректна) инференцијална евиденцијалност. Контролни корпус, најзад, охрабрује налазе до којих смо дошли анализом основног корпуса.

4. Закључак

У раду је анализирана конкурентна употреба придевске и прилошке јединице у конструкцији са глаголом *изгледати*, и то на материјалу књижевноуметничког стила (корпусно истраживање); спроведена је и кратка анкета, која илуструје разговорну сферу употребе ове конструкције. Као основ за анализу послужила је теорија домена И. Свитсер, а важни појмови били су и *евиденцијалност* и *епистемичка модалност*. Закључке до којих смо дошли не треба схватити као апсолутна правила – но као тенденције. У наставку их наводимо.

I. Употреба придева уз глагол *изгледати* карактеристична је за књижевноуметнички стил (где је готово изједначена са употребом прилошке јединице), док је у разговорном стилу сасвим спорадична. Њену фреквентност у књижевноуметничком стилу објаснили смо следећим: (1) писац користи и најтање семантичке нијансе како би што сликовитије обојио садржај који описује или приповеда; (2) писац посеже за оним што је необичније, маркираније, како би експресивније исказао уметнички садржај.

II. У примерима у којима се употребљава придевска јединица као допуна глаголу *изгледати*, придевска јединица је типично лексема која се односи на неку апстрактну особину, која је по својој природи трајна; о њој закључујемо на основу изгледа, говора, понашања онога коме је приписујемо. Она стога маркира чулно засновану инференцијалну евиденцијалност. Супротно, уз овај глагол типично се јављају прилошке јединице када треба означити актуелно, тренутно стање у ком се налази субјекатски појам,

за које се обично везује одређена физиолошка реакција – доступна чулима. У таквим случајевима прилог функционише као маркер нултог степена евиденцијалности.

III. Пропозиција исказана конструкцијом са придевом третира се као поузданија, док се она исказана прилогом сматра мање вероватном.

IV. Прилошке и придевске јединице типично се распоређују иза глагола *изгледати*; међутим, као веома фреквентно јавља се и распоређивање прилога испред глагола, док сасвим спорадично налазимо придев у овој позицији. Придев се испред глагола може распоредити само у случајевима када је фокусиран.

V. Глагол *звучати* се готово по правилу употребљава са допуном у виду прилошке јединице, која се углавном односи на аудитивну перцепцију, и то на план форме, одн. звучања. То је зато што се глагол *звучати*, као глагол аудитивне перцепције, ређе него глагол *изгледати* употребљава у интелектуалном домену. Ово донекле доказује тврдњу да је придев у конструкцији са глаголом *изгледати* маркер инференцијалне евиденцијалности.

Извори

EK: Корпус савременог српског језика [Претрага корпуса са изворима, 2013].
<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>.

Литература

Aleksić 2016: Aleksić, D. O priloshkim i pridevskim dopunama glagolu os(j)ećati se. – Srpski jezik, XXI/2016, 595–615. [*Алексић 2016*: Алексић, Д. О прилошким и придевским допунама глаголу *ос(ј)ећати се*. – Српски језик, XXI/2016, 595–615].

Čudomirović 2015: Čudomirović, J. Verbs of perception and speech as sources of evidential markers in Serbian: paths of semantic extension and grammatical conventionalization. – In: Studies on evidentiality marking in West and South Slavic. ed. B. Wiemer, 2015, 21–61.

Derossi 1971: Derossi, Z. Predikatni atribut. – Jezik, 19/1971, 1, 26–32.

- Dragihević 2011*: Dragihević, R. O načinskim priložima subjekatske kvalifikacije. – U: Gramatika i leksika u slovenskim jezicima. ur. S. Tanasić, 2011, 379–392. [*Драгићевић 2011*: Драгићевић, Р. О начинским прилозима субјекатске квалификације. – У: Граматика и лексика у словенским језицима. ур. С. Танасић, 2011, 379–392].
- Gnjatović, Matasović 2010*: Gnjatović, T. i R. Matasović. Evidencijalne strategije u hrvatskom jeziku. – U: Sintaksa padeža. ur. M. Birtić i D. Brozović Rončević, 2010, 89–99.
- Grickat 1961*: Grickat, I. Prilozi i njihov odnos prema pridevima i pridevskim značenjima. – Naš jezik, XI/1961, 3–4, 69–80. [*Грицкат 1961*: Грицкат, И. Прилози и њихов однос према придевима и придевским значењима. – Наш језик, XI/1961, 3–4, 69–80].
- Ivir 1970*: Ivir, V. Predicative Patterns for English Adjectives and Their Contrastive Corresondens in Serbo-Croatian. – In: The Yugoslav Serbo-Croatian-English Contrastive Project. Reports, 2, 1970, 10–55.
- Ivir 1971*: Ivir, V. Notes on Linking Verbs and Complements in English and Serbo-Croatian. – In: The Yugoslav Serbo-Croatian-English Contrastive Project. Reports, 5, 1971, 173–182.
- Ivić 1979*: Ivić, M. O srpskohrvatskim priložima „za način”. – Južnoslovenski filolog, XXXV/1979, 1–18. [*Ивић 1979*: Ивић, М. О српскохрватским прилозима „за начин”. – Јужнословенски филолог, XXXV/1979, 1–18].
- Kovačević 2009*: Kovačević, M. Glagolske alolekse kao modalne riječi. – U: Oglеди iz srpske sintakse. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost, 2009, 173–192. [*Ковачевић 2009*: Ковачевић, М. Глаголске алолексе као модалне ријечи. – У [књизи]: Огледи из српске синтаксе. Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 2009, 173–192].
- Moskvljević Popović 2008*: Moskvljević Popović, J. Oglеди o glagolskoj potkategorizaciji. Beograd: Čigoja štampa, 2008.
- Petrović 2004*: Petrović, V. Gramatički status i upotrebne vrednosti lekseme izgleda. – Naučni sastanak slavista u Vukove dane, XXXIII/2004, 135–144. [*Петровић 2004*: Петровић, В. Граматички статус и употребне вредности лексеме *изгледа*. – Научни састанак слависта у Вукове дане, XXXIII/2004, 135–144].
- Popović 2010*: Popović, Lj. Kategorija evidencijalnosti u srpskom i ukrajinskom jeziku. – Zbornik Matice srpske za slavistiku, LXXVII/2010, 17–47. [*Поповић 2010*: Поповић,

Љ. Категорија евиденцијалности у српском и украјинском језику. – Зборник Матице српске за славистику, LXXVII/2010, 17–47].

Riđanović 1970: Riđanović, M. Linking Verb and Complement in English and Serbo-Croatian. – In: The Yugoslav Serbo-Croatian-English Contrastive Project. Reports, 2, 1970, 77–93.

Riđanović 1971: Riđanović, M. More on Linking Verb and Complement in English and Serbo-Croatian. – In: The Yugoslav Serbo-Croatian-English Contrastive Project. Reports, 5, 1971, 184–204.

Sawicka 1977: Sawicka, I. Problemi imenske predikacije (nacrt problematike). – Naučni sastanak slavista u Vukove dane, IX/1977, 289–296. [*Sawicka 1977*: Sawicka, I. Проблеми именске предикације (нацрт проблематике). – Научни састанак слависта у Вукове дане, IX/1977, 289–296].

Sweetser 1990: Sweetser, E. From Etymology to Pragmatics. Cambridge: Cambridge, 1990.